

Yumeko Kawamoto
Tokyo University of Foreign Studies, Tokio
kawamoto.yumeko.n0@tufs.ac.jp

PRZEJŚCIE NA TY JAKO DEMOKRATYZACJA W JĘZYKU POLSKIM. ANALIZA DANYCH ANKIETOWYCH

Słowa klucze: demokratyzacja w języku, grzeczność językowa, przejście na *ty*, kolokacja
Keywords: democratization in language use, linguistic politeness, transition to first-name basis, collocation

Wprowadzenie

Polska grzeczność językowa zmieniła się w ciągu ostatnich dekad i zmiana ta najczęściej oznacza uproszczenie językowych zachowań grzecznościowych. Małgorzata Marcjanik – autorka wielu opracowań naukowych w zakresie polskiej etykiety językowej – zwraca uwagę na skrótowość oraz kondensację treści wypowiedzi jako cechy charakterystyczne grzeczności językowej po zmianie ustrojowej w Polsce (Marcjanik 2001: 290). Badaczka stwierdza, że po upadku komunizmu w roku 1989 nastąpiły „wielkie zmiany określane przez badaczy jako demokratyzacja” (Marcjanik 2015: 117), i podkreśla, że zmiany te polegają głównie na odwzorowywaniu przez młodych Polaków zachowań amerykańskich – językowych i niejęzykowych (Marcjanik 2001: 291, 2015: 118). Warto w tym miejscu przyjrzeć się terminowi *demokratyzacja* w kontekście językoznawczym, biorąc pod uwagę definicje słownikowe. WSJP PAN dla hasła *demokratyzacja* podaje następujące definicje: ‘ogół działań, w wyniku których wprowadza się zasady demokracji – ustroju’; ‘ogół działań, które powodują, że coś staje się zgodne z demokracją – formą funkcjonowania grup

społecznych¹. Wydaje się, że w kontekście lingwistycznym pojęcie *demokratyzacja* występuje w tym drugim znaczeniu, ponieważ język może być tu rozumiany funkcjonalnie. W podobny sposób ujmują to pojęcie Andrzej Kudra i Barbara Kudra, którzy definiują demokratyzację w języku² następująco:

Demokratyzacja w języku to zmiany w sposobach komunikowania się za pomocą języka. Język pojmowany jest tu funkcjonalnie – w użyciu, w tekście, w dyskursie. Język jest narzędziem w realizacji funkcji (informacyjnej, impresywno-ekspresywnej, fatycznej itd.). Zmiany użyc – w odróżnieniu od zmian systemowych (substancji języka) – są gwałtowniejsze, szybsze, łatwiej dostrzegalne dla przeciętnego użytkownika języka (Kudra, Kudra 2006: 343).

Zatem zmiany w grzeczności językowej także można uznać za przejaw demokratyzacji w języku, ponieważ język jest właśnie narzędziem przekazywania wartości wzorcowych zachowań grzecznościowych, deklarujących równość³ ogólnie zaakceptowaną w danym społeczeństwie. Demokratyzacja w życiu społecznym oraz politycznym nasiliła proces upraszczania polskiej etykiety także na płaszczyźnie języka, zwłaszcza w latach 90. (Ożóg 2005: 12, 2007: 87–89).

Jeden z istotnych w tym zakresie tematów badawczych stanowią formy adresatywne. W polskim językoznawstwie opublikowano liczne opracowania na temat sposobu zwracania się do innych opisujące formy adresatywne oraz ich użycie. Opisy polskich form adresatywnych przedstawiają zarówno aspekt gramatyczny, jak i socjolingwistyczny. Autorzy publikacji polonistycznych pisanych z perspektywy językoznawstwa tradycyjnego skupiają się przede wszystkim na informacjach gramatycznych przekazywanych przez użycie zwrotów adresatywnych⁴. Ujęcie socjolingwistyczne umożliwia zaś badaczom obserwowanie i analizowanie użycia zwrotów adresatywnych przez pryzmat wyznaczników społecznych, takich jak: wiek, hierarchia, płeć rozmówców, regionalne zwyczaje językowe czy sytuacje komunikacyjne. W obu ujęciach – gramatycznym i socjolingwistycznym – najczęściej omawiane są dwa rodzaje form adresatywnych: formy grzecznościowe oraz poufałe. Sposób

1 Zob. także: hasło *demokracja* w WSJP PAN (definicje 1a oraz 3).

2 Autorzy podają również definicję dla *demokratyzacji języka* (zob. Kudra, Kudra 2006: 342).

3 WSJP PAN podaje, że *demokracja* w interesującym nas znaczeniu 3 to ‘forma funkcjonowania grup społecznych polegająca na tym, że wszyscy ich członkowie są równi i mają wpływ na podejmowane decyzje, zaś osoby niezgadające się z ustaleniami większości muszą je zaakceptować’.

4 Sposób traktowania formy *pan/pani* w polskiej gramatyce może wywołać kontrowersję, ponieważ nie wszyscy poloniści opisują tego typu zwroty adresatywne jako zaimki. Termin *zaimki osobowe* dla formy *pan/pani* występuje przede wszystkim w opracowaniach Romualda Huszczy (por. 1980, 1996, 2000), określenie *zaimki honoryfikatywne* stosują między innymi Wanda Kotikowa (2002) oraz Magdalena Nowakowska (2011), a u Kazimierza Sikory (2011) znajdziemy określenie *zaimki grzecznościowe*. Natomiast w pracach Krystyny Pisarkowej (1979) i Marka Łazińskiego (2006) zwroty te są traktowane jako rzeczowniki. Marcjanik (2014, 2020) również unika terminu *zaimki* i określa je jako *formy grzecznościowe*.

użycia tych dwóch rodzajów form decyduje nie tylko o sposobie komunikacji, lecz także o relacji rozmówców – relacji na *pan/pani* oraz relacji na *ty*. Zmiana formy adresatywnej z *pan/pani* na *ty* jest zwykle nazywana *przejściem na ty* i „związana jest zazwyczaj z diametralną zmianą stosunków łączących partnerów” (Marcjanik 1997: 139). Innymi słowy – przejście na *ty* powoduje dynamiczną zmianę sposobu komunikacji, a jednocześnie zmienia również relację, jaka istnieje między rozmówcami. Stąd można powiedzieć, że przejście na *ty* stanowi istotny temat badawczy w kontekście demokratyzacji w języku. Jeżeli relacja na *ty* daje interlokutorom „poczucie pragmatycznej równorzędności” (Marcjanik 2007: 36), uproszczony proces przejścia z relacji typu *pan/pani* na relację typu *ty* (Marcjanik 2020: 274) może być zinterpretowany jako zjawisko demokratyzacji w sferze językowej⁵.

Polscy językoznawcy opisują przejście na *ty* między innymi w aspekcie porównawczym. Na przykład w porównaniu z niemieckim obyczajem językowo-kulturowym Polacy są bardziej skłonni do przejścia na *ty*. Pisze o tym polski germanista Eugeniusz Tomiczek:

Na podstawie swoich długoletnich obserwacji i badań mogę stwierdzić, iż Polacy chętniej niż Niemcy proponują przejście na *ty* (*du*), i to często w sytuacjach niekonwencjonalnych i asymetrycznych, gdy istnieje na przykład zbyt duża różnica wieku między partnerami lub zależność służbowa (Tomiczek 2005: 55).

Natomiast z punktu widzenia Francuzów Polacy są narodem, który zachowuje dystans jeszcze bardziej niż Francuzi (Tomaszkiewicz 2005: 12). Zarówno polski, jak i francuski są często traktowane jako języki zachodnioeuropejskie, które reprezentują demokratyczne społeczeństwa, jednak postrzeganie językowych zachowań Polaków – sądząc na podstawie powyższych stwierdzeń badaczy – może być różne. Trudno zatem jednoznacznie mówić o wpływie kultury „zachodniej” na polszczyznę w kontekście demokratyzacji w języku, skoro każdy język europejski daje jego użytkownikom odmienne poczucie wartości etykiety językowej.

Szczególnie interesujące są opisy zwracania się do siebie na *ty* w języku angielskim. Osobom polskojęzycznym mówienie *you* po angielsku kojarzy się z bezpośrednim, swobodnym sposobem zwracania się do innych, jednak angielskie (i amerykańskie) *you* jest wieloznaczne. Mówienie do siebie po imieniu wcale nie oznacza braku szacunku – wynika ono nie tylko z sympatii wobec rozmówców, ale też z dążenia do wygody w komunikacji (Warakomska 2005: 267). Podobne podejście wyraża również Adam Szostkiewicz:

5 Przejście na *ty* jako demokratyzację w języku ujmuje również Milena Hadryan (2015). Pisze, że dla wielu Szwedów stosowanie formy *du* (*ty*) „stało się świadomym wyrażeniem ideałów demokracji i równości”, a rozpowszechnienie się tej formy oznacza „odformalizowanie stosunków społecznych i demokratyzacji Szwecji” (ibid.: 96).

Trzeba zaznaczyć, że *you* nie jest jednak aż tak demokratyczne, jak by się pozornie wydawało – w zależności od kontekstu funkcjonuje jako *ty* lub *pan*. Słowem, grzecznościowe używanie nazwisk w rozmowie i korespondencji jest normalne i neutralne, czyli właściwie grzeczne, a używanie *you* powszechne i równie grzeczne (Szostkiewicz 2005: 92).

Jeżeli demokracja w polszczyźnie rozwija się i będzie się rozwijała w podobnym kierunku jak w języku angielskim, należy rozważyć wieloznaczność i wielofunkcyjność formy *ty* także we współczesnym języku polskim. Z tradycyjnego punktu widzenia przejście na *ty* można uznać za rezygnację ze stosowania formy „grzecznej”, jednak grzeczność może być dalej zachowana także mimo używania formy *ty*⁶. Zmiana z jednej formy na drugą może przyjmować nieco inne, nowe i szersze znaczenie w kontekście demokracji w języku polskim. Potrzebne są zatem badania nad współczesną tendencją do przechodzenia na *ty* na podstawie najnowszych danych językowych, ponieważ opisy poradnikowe mogą nie być zgodne z praktycznym wyczuciem językowym osób polskojęzycznych. Warto zasygnalizować, z jakimi problemami zmagają się użytkownicy języka polskiego, którzy przechodzą na *ty*, i jakie są ich opinie na temat szybszego, łatwiejszego procesu tej zmiany.

Metodologia oraz przebieg badania

Wiele badań w zakresie grzeczności językowej dotyczy różnego rodzaju analiz poszczególnych aktów grzecznościowych (podziękowań, przeprosin, komplementów itp.) i badacze opisują szczegółowe sformułowania językowe stosowane w danym akcie. W opisach przejścia na *ty* również omawiane są formy językowe stosowane podczas tego procesu, na przykład w postaci propozycji (*Mówmy sobie po imieniu*) czy prośby (*Proszę mi mówić po imieniu*)⁷. Marcjanik dodatkowo przedstawia ogólnie przyjęte zasady obowiązujące rozmówców, którzy przechodzą na *ty*, i w wielu publikacjach z tego zakresu autorzy bazują właśnie na poradnikowych opisach tej badaczki. Przydałoby się jednak nowsze spojrzenie na to zagadnienie, oparte na najnowszych danych językowych, ponieważ:

Możliwa jest niezgoda między zasadami, które są oparte na narzuconym podejściu tradycyjnym w opisach poradnikowych, a rzeczywistym stanem użycia danego

6 O ekspansywności formy *ty* we współczesnej polszczyźnie wspomina m.in. Kazimierz Ożóg: „Charakterystyczne jest szerzenie się tytułowania przez *ty* w kontakcie oficjalnym, zamiast powszechnie przyjętych formuł oficjalnych [...]. Dzisiaj ekspansywne jest *ty*, zjawisko to jest wzmacniane modą na zachodni styl mówienia przez liczne audycje radiowe czy telewizyjne [...]” (Ożóg 2007: 86).

7 Oba przykłady podają za: Marcjanik 2020: 275. W pracach badaczki (1997, 2020) można znaleźć bogaty zbiór przykładowych językowych sformułowań propozycji przejścia na *ty*.

języka, i to właśnie ona może powodować dyskomfort w relacjach międzyludzkich w codziennym życiu społecznym (Kawamoto 2021: 305).

Ze względu na szeroki zakres przedmiotu badań trudno ustalić, jaki materiał językowy może stanowić odpowiednie źródło. Przejście na *ty* jako temat badawczy ma charakter zarówno lingwistyczny, jak i socjologiczny, warto zatem prowadzić badania kilkietapowe, korzystając również z najnowszych narzędzi badawczych. W niniejszym artykule zostały omówione dane ankietowe oraz wynik ich analizy dokonanej za pomocą aplikacji Korpusomat⁸.

Niniejszy artykuł podejmuje analizę odpowiedzi na jedno pytanie otwarte⁹ z ankiety zatytułowanej *Ankieta do badań socjolingwistycznych*¹⁰ przeprowadzonej za pomocą kwestionariusza internetowego. Ankieta była dostępna w Internecie od 1 grudnia 2020 r. do 28 lutego 2021 r. Kwestionariusz został przygotowany na stronie internetowej Ankieter.pl (www.ankieter.pl), z której badacz może pobrać wyniki w formacie zgodnym z programem Excel¹¹. Link do wypełnienia ankiety rozesłano za pomocą funkcji udostępnienia materiału w serwisie Facebook, po czym dodatkowa część respondentów dostała informacje drogą e-mailową. Do wpisu na Facebooku i treści e-maila dodano prośbę o udostępnienie informacji o ankiecie również znajomym respondentów. Każdy respondent miał możliwość wypełnienia ankiety tylko raz z jednego urządzenia, co miało na celu zmniejszenie ryzyka kilkukrotnego wypełnienia kwestionariusza przez tego samego respondenta. Zamknięcie ankiety nastąpiło 28 lutego 2021 r. ze względu na zaobserwowany zastój we wzroście liczby respondentów oraz satysfakcjonującą liczbę odpowiedzi. Ostatecznie uzyskano odpowiedzi od 430 respondentów. Po zamknięciu ankiety pobrano wszystkie dane odpowiedzi w formacie Excel i dokonano analizy wyników.

8 Korpusomat to aplikacja służąca do „samodzielnego gromadzenia i indeksowania znakowanych korpusów językowych z tekstów dostarczonych przez użytkownika” (Kieraś, Kobyliński 2021: 49). W Korpusomacie każdy może stworzyć swój korpus tekstowy i pobrać dla niego automatycznie wygenerowane dane statystyczne, takie jak: lista frekwencyjna, kolokacje, słownictwo charakterystyczne, słowa kluczowe itd.

9 Ankieta składała się z czterech sekcji. W pierwszej sekcji umieszczono metryczkę z pytaniami, które są niezbędne dla badań socjolingwistycznych. Druga sekcja dotyczyła sposobów zwracania się do członków rodziny, nauczycieli oraz nieznanymi dziećmi. Pytania w trzeciej sekcji dotyczyły przejścia na *ty*, a w czwartej znajdowały się pytania o sposób zwracania się do drugiej osoby w miejscu pracy. Niniejszy artykuł przedstawia tylko dane dotyczące ostatniego pytania z trzeciej sekcji.

10 Ankieta została przeprowadzona w ramach badań na temat sposobu zwracania się do drugiej osoby. W tytule ankiety nie ujawniono jednak szczegółowej charakterystyki znajdujących się w niej pytań, ponieważ w ten sposób można zachować świeży punkt widzenia respondentów na badane zagadnienie.

11 Zaletą korzystania z tego narzędzia przy przygotowaniu ankiety jest również bogaty wybór form pytań, który spełnia oczekiwania autorki wobec badań socjolingwistycznych.

Pytanie, które zostało omówione w niniejszym artykule, dotyczy ogólnej oceny współczesnej tendencji do przechodzenia na *ty*. Brzmi ono następująco: *Czy ocenia Pan/Pani tendencję do szybkiego, łatwego przechodzenia na ty pozytywnie czy negatywnie? Co Pan/Pani sądzi na ten temat? Proszę o wpisanie poniżej komentarza.* Pytanie to miało na celu sprawdzenie, w jaki sposób użytkownicy języka polskiego oceniają najnowszą tendencję kulturowo-językową. Badania ankietowe często są badaniami ilościowymi, które są bardziej korzystne dla analizy statystycznej. Natomiast niniejsza analiza pozwoliła przeprowadzić badanie ilościowo-jakościowe, ponieważ była dwuetapowa. Na pierwszym etapie dokonano analizy ocen¹², która polegała na podzieleniu komentarzy na trzy grupy: komentarze pozytywne, neutralne oraz negatywne. Kryteria kategoryzacji stanowiły słowa oceniające (*pozytywnie, neutralnie, negatywnie*) oraz określenia wyrażające stanowisko respondenta (*podoba mi się / nie podoba mi się, jestem za / nie jestem za* itd.). Dzięki wstępnej kategoryzacji możliwe było zdobycie danych statystycznych i podjęcie osobnej analizy ilościowej dla każdej grupy komentarzy. Drugim etapem niniejszego badania była analiza kolokacji słów używanych przez respondentów. Stworzono zatem listę frekwencyjną, korzystając z funkcji aplikacji Korpusomat. Analizy kolokacji można dokonać za pomocą tzw. kolokatora¹³, jednak w niniejszym badaniu nie wykorzystano go ze względu na stosunkowo małą liczbę kolokatów.

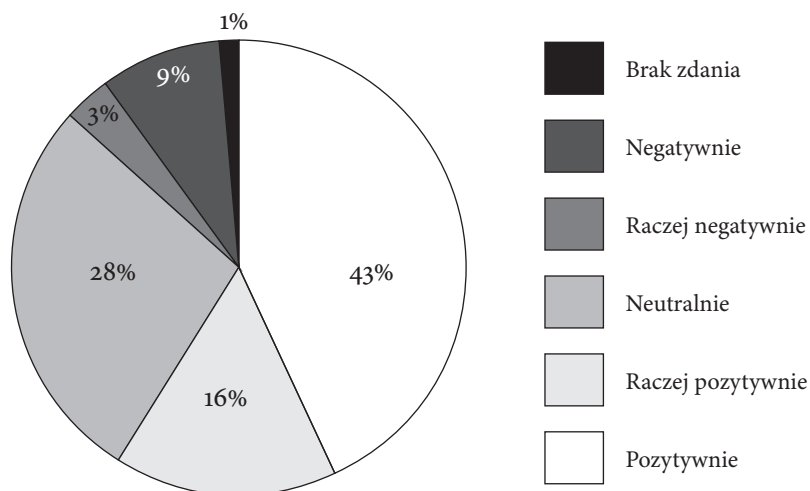
Ogólna ocena współczesnej tendencji

Z komentarzy dodanych do pytania na temat oceny współczesnej tendencji do szybkiego, łatwego przechodzenia na *ty* wynika, że 59% respondentów ocenia tę tendencję pozytywnie (43% pozytywnie, 16% raczej pozytywnie). 28% osób reagowało w sposób neutralny, a negatywnie oceniające komentarze stanowią tylko 12% (9% negatywnie, 3% raczej negatywnie). Kilku respondentów odpowiedziało, że nie ma zdania na ten temat, jednak tego typu komentarzy było niewiele (1%). Wynik ten (por. wykres 1) pokazuje, że we współczesnym społeczeństwie polskim przeważa pozytywna ocena tendencji do szybkiego, łatwego przechodzenia na *ty*.

12 Jest to jedna z metod analiz opinii i istnieją narzędzia, które automatycznie dokonują analizy ocen i generują dane statystyczne. W niniejszym badaniu jednak nie wykorzystano takich narzędzi, ponieważ podczas czytania komentarzy oraz zapoznawania się z ich treścią dokonywano jednocześnie kategoryzacji na podstawie samodzielnie ustalonych kryteriów.

13 Kolokator to narzędzie wykorzystywane do automatycznego pozyskiwania kolokacji z danego korpusu językowego. Umożliwia on „zdefiniowanie kryteriów kolokatu dla danego ośrodka kolokacji, np. dla rzeczownika, i w ten sposób stworzenie jego tzw. profilu kolokacyjnego” (Przybylska 2020: 47).

Wykres 1. Czy ocenia Pan/Pani tendencję do szybkiego, łatwego przechodzenia na ty pozytywnie czy negatywnie? Co Pan/Pani sądzi na ten temat? Proszę o wpisanie poniżej komentarza

Biorąc pod uwagę to, że jako temat badawczy przejście na *ty* w dużym stopniu ma charakter socjologiczny, należy przeanalizować powyższe dane pod kątem wieku oraz płci osób ankietowanych. Z danych przedstawionych w tabeli 1 wynika, że prawie w każdej grupie wiekowej¹⁴ najwięcej jest komentarzy pozytywnie oceniających omawianą tendencję¹⁵. Uproszczenie procesu skracania dystansu jako zjawisko demokratyzacji w języku jest często wspominane w kontekście języka młodzieży i młodych dorosłych (Marcjanik 2001: 291, 2015: 118), jednak jeżeli chodzi o postrzeganie szybkiego przechodzenia na *ty*, podejście respondentów jest raczej pozytywne, niezależnie od ich wieku¹⁶. Pod względem płci respondentów można zaobserwować podobny wynik – między kobietami a mężczyznami¹⁷ nie ma dużej różnicy w ocenie (por. tabela 2).

14 Na omawiane pytanie odpowiedziało 401 respondentów. Liczby odpowiedzi w poszczególnych grupach wiekowych były następujące: 3 (poniżej 18 lat); 125 (19–29 lat); 88 (30–39 lat); 127 (40–49 lat); 34 (50–59 lat); 17 (powyżej 60 lat); 7 (brak informacji o wieku).

15 U osób w wieku poniżej 18 lat nie zanotowano przewagi między podanymi opcjami odpowiedzi. Jednak trudno odczytać ogólną tendencję, ponieważ w tej grupie wiekowej odpowiedziały na to pytanie tylko 3 osoby.

16 U osób w wieku powyżej 60 lat zanotowano trochę więcej komentarzy negatywnych (29%). Można sądzić, że pokazuje to różnicę pokoleniową w kwestii omawianego zjawiska. Jednak biorąc pod uwagę stosunkowo małą liczbę odpowiedzi z tej grupy wiekowej (17 odpowiedzi), opis podejścia użytkowników języka polskiego z tej grupy należałoby doprecyzować w dalszych badaniach.

17 Wśród respondentów 3 osoby wybrały opcję „inna” jako swoją płć. Wszystkie komentarze wpisane przez te osoby do omawianego pytania były pozytywne.

Tabela 1. Wyniki według wieku respondentów

Wiek	Pozytywne	Neutralne	Negatywne
≤18	33,33%	33,33%	33,33%
19–29	62%	30%	8%
30–39	67%	23%	10%
40–49	56%	29%	15%
50–59	47%	41%	12%
60≥	47%	24%	29%

Tabela 2. Wyniki według płci respondentów

Płeć	Pozytywne	Neutralne	Negatywne
Kobieta	59%	28%	13%
Mężczyzna	57%	34%	9%

Wyniki analizy kolokacji

W celu analizy jakościowej stworzono listę frekwencyjną wyrazów występujących w komentarzach pozytywnych, neutralnych i negatywnych. W ten sposób można wyłonić charakterystyczne wyrazy używane przez respondentów z każdej grupy (tabela 3).

Tabela 3. Lista frekwencyjna wyrazów występujących w komentarzach¹⁸

	Pozytywne	Liczba wystąpień	Neutralne	Liczba wystąpień	Negatywne	Liczba wystąpień
1	pozytywnie	157	być	55	negatywnie	26
2	być	63	zależać	49	być	14
3	to	55	to	46	osoba	11
4	pozytywny	41	sytuacja	44	to	10
5	osoba	38	osoba	41	dystans	8
6	dystans	37	mieć	30	szybki	7
7	ułatwiać	32	ten	18	zbyt	6

¹⁸ Liczbę wyrazów zaprezentowaną w tabeli 3 przyjęto bez zmian z danych pobranych z aplikacji Korpusomat.

	Pozytywne	Liczba wystąpień	Neutralne	Liczba wystąpień	Negatywne	Liczba wystąpień
8	relacja	28	wszystko	14	często	5
9	sytuacja	27	wiek	13	dobrze	5
10	oceniać	23	relacja	12	drugi	5
11	bardzo	19	uważać	12	ktos	5
12	komunikacja	19	czas	11	negatywny	5
13	uważać	19	który	11	taki	5
14	kontakt	17	praca	11	ten	5
15	człowiek	16	problem	11	człowiek	4
16	pani	15	pani	10	podobać	4
17	zależć	15	stary	10	relacja	4
18	ten	14	strona	10	szacunek	4
19	pan	13	okoliczność	9	uważać	4
20	wiek	12	taki	9	woleć	4
21	który	11	człowiek	8	zdanie	4
22	skracać	11	dystans	8	czas	3
23	stary	11	szybki	8	forma	3
24	mieć	10	bardzo	7	miejsce	3
25	rozmowa	10	szacunek	7	móc	3
26	–	–	widzieć	7	mój	3
27	–	–	zawsze	7	praca	3
28	–	–	–	–	sytuacja	3
29	–	–	–	–	wtedy	3

Rzeczownik *dystans*

Warto przeanalizować przede wszystkim rzeczownik *dystans*, który występuje we wszystkich trzech grupach komentarzy – pozytywnych, neutralnych oraz negatywnych. W komentarzach pozytywnych liczba jego wystąpień wynosi 37, a w neutralnych i negatywnych – 8. Z uwagi na to, że jako jedną ze zmian, które nastąpiły po 1989 r., można wymienić zmianę sposobu skracania dystansu (Marcjanik 2015: 118), analiza komentarzy zawierających termin *dystans* może stanowić istotny materiał językowy dla opisu przemian demokratycznych we współczesnym języku polskim.

Respondenci pozytywnie oceniający zmiany stosują w swoich komentarzach rzeczownik *dystans* najczęściej w połączeniu z czasownikiem *skracać/skrócić (się)* oraz rzeczownikiem odczasownikowym *skracanie/skrócenie*. Wyraz *dystans* w tych

połączeniach prezentuje neutralny standard semantyczny, jednak kontekstowo kolokacje te są nacechowane pozytywnie. Przykładowo:

- (1) Pozytywnie **skracanie dystansu** [kobieta, w. 50–59].
- (2) Myślę, że w większości przypadków jest [to] pozytywne zachowanie, ponieważ pomaga **skrócić dystans** [kobieta, w. 19–29].
- (3) Pozytywnie, mówienie na ty **skraca dystans** i otwiera ludzi na otoczenie [kobieta, w. 30–39].
- (4) Pozytywnie. W ten sposób **skraca się dystans** między ludźmi i kontakt jest swobodniejszy [kobieta, w. 30–39].

W komentarzu (1) *skracanie dystansu* występuje bezpośrednio w połączeniu z przymiotnikiem *pozytywne*. Komentarz (2) jest bardziej rozwinięty, jednak w dalszej części wypowiedzi szybkie, łatwe przechodzenie na *ty* jest pozytywnie wartościowane za pomocą czasownika *pomaga*. W komentarzach (3) oraz (4) znajdują się dodatkowe wyrażenia, takie jak: *otwiera ludzi*, *swobodniejszy* (kontakt), wartościujące omawiane zjawisko pozytywnie. Jako kolokaty podobne do powyższych można wymienić również czasownik *zmniejszać* oraz rzeczownik odczasownikowy *zmniejszenie* (7/37). Na przykład:

- (5) Dla mnie jest to zjawisko pozytywne, **zmniejsza dystans** między ludźmi i daje poczucie bycia bliżej innych [mężczyzna, w. 30–39].
- (6) Pozytywnie. To **zmniejsza dystans** i ociepla relację [kobieta, w. 40–49].
- (7) Pozytywnie. Pozwala to na lepszą komunikację ze względu na **zmniejszenie dystansu** [mężczyzna, w. 60≤].

Podobnie jak w przykładach (1)–(4) wyrażenia takie jak *bliżej innych* (5), *ociepla relację* (6), *lepsza komunikacja* (7) opisują pozytywne skutki szybkiej, łatwej zmiany sposobu zwracania się do innych. Jeżeli chodzi o kolokacje rzeczownikowe, występują w nich przymiotniki wartościujące *dystans* negatywnie (*zbędny*, *niepotrzebny*, *sztuczny*). Poniższe komentarze sugerują, że dystans stworzony przez mówienie na *pan/pani* stanowi pewien problem, który może przeszkadzać rozmówcom w komunikacji, a dzięki przejściu na *ty* można go rozwiązać:

- (8) Pozytywnie, chciałabym, aby wszyscy mówili do siebie na „ty” bez **zbędnego dystansu** [kobieta, w. 19–29].
- (9) Pozytywnie. Życzyłabym sobie, żeby w języku polskim formy *pan/pani* kiedyś zanikły – utrudniają życie i wprowadzają **niepotrzebny dystans** [kobieta, w. 40–49].
- (10) Pozytywnie. Skraca **sztuczne dystanse** [mężczyzna, w. 40–49].

Komentarze (8) i (9) przedstawiają życzenia zdecydowanej zmiany obyczajowo-językowej, jednak wskazują też na bardzo pozytywną percepcję współczesnej tendencji językowej. W komentarzu (10) występuje wyrażenie *sztuczne dystanse* w połączeniu z czasownikiem *skracać*, wspomnianym już wcześniej, przez co również zaprezentowana jest pozytywna ocena omawianej tendencji. W niektórych komentarzach można zaobserwować *dystans* również w innych połączeniach z czasownikami, np.: *eliminować*, *likwidować*, *niwelować* czy *redukować*:

- (11) Oceniam to pozytywnie, ponieważ mówienie do siebie na „ty” **eliminuje dystans** między rozmówcami i pozwala na większą swobodę wypowiedzi [kobieta, w. 19–29].
- (12) Pozytywnie, **likwiduje dystans** [kobieta, w. 40–49].
- (13) Myślę, że to pozytywne. Przejście na ty **niweluje** niepotrzebny **dystans** między ludźmi [kobieta, w. 30–39].
- (14) Pozytywne, **redukuje dystans** i niezręczności [kobieta, w. 19–29].

Można powiedzieć, że wszystkie komentarze (11)–(14) przedstawiają pozytywną ocenę przechodzenia na *ty* jako możliwości rozwiązania problemu. Tak jak obserwowaliśmy we wcześniejszych przykładach (por. (8)–(10)), dystans jest tu opisany jako coś, co przeszkadza w komunikacji, a przejście na *ty* – jako zjawisko powodujące pozytywną zmianę dystansu między rozmówcami.

W komentarzach neutralnych rzeczownik *dystans* występuje tylko w kolokacjach czasownikowych. Podobnie jak w komentarzach pozytywnych zanotowano czasowniki *skracać* i *zmniejszać*, jednak są one używane niekoniecznie w kontekście pozytywnym. Oprócz wyżej wymienionych czasowników pojawia się jeszcze kolokacja *zachować dystans*, która występuje również w komentarzach pozytywnych. Dotyczy ona głównie sytuacji, w których lepiej – według ankietowanych – wstrzymać się od przechodzenia na *ty*. Jako przykłady można wymienić następujące komentarze:

- (15) Jak już pisałam¹⁹ – zależy od sytuacji. Ja wolę trochę poczekać, bo **zmniejszanie dystansu** czasem ma negatywne skutki [kobieta, w. 50–59].
- (16) Przechodzenie na Ty **skraca dystans** między dwiema osobami. Jeżeli obie strony czują się dobrze w tej relacji, to nie mam z tym problemu [kobieta, w. 40–49].
- (17) Myślę, że dużo zależy od okoliczności. W przypadku spraw zawodowych wolę **zachować dystans**, który mi daje forma „pan, pani”, jednak prywatnie wygodniej mi się zwracać per Ty [kobieta, w. 19–29].

19 Ta osoba wcześniej (w komentarzu do innego pytania w ankiecie) wspomniała o tym, że w stosunkach służbowych forma oficjalna bywa lepsza.

Wyżej przedstawione komentarze nie zawierają konkretnej oceny szybkiego, łatwego przechodzenia na *ty*. W przykładach (15) i (16) kolokacje z rzeczownikiem *dystans* występują jedynie jako definicja przejścia na *ty*. W przykładzie (17) natomiast kolokacja *zachować dystans* wyjaśnia funkcję mówienia *per pan/pani* i wspomniana zostaje sytuacja zawodowa, w której respondent preferuje formę grzecznościową. Można to zinterpretować jako oddzielenie sytuacji oficjalnej od sytuacji prywatnej – respondent traktuje komunikację w miejscu pracy jako sytuację oficjalną. Stosowanie formy *pan/pani* jest zatem pewnym rodzajem deklaracji osoby, która w pracy nie chce mieszać spraw prywatnych z zawodowymi i woli zachować dystans wobec rozmówcy.

Niektóre komentarze negatywne również zawierają wyraz *dystans* i występuje on w następujących połączeniach: *skracać dystans*, *skracanie dystansu*, *woleć dystans*, *zacierać dystans*, *mniejszy dystans*. Przede wszystkim warto zwrócić uwagę na kontekst, w jakim występuje pojęcie skracania dystansu, ponieważ pojawiło się ono również we wcześniej omówionych komentarzach pozytywnych i neutralnych. Na przykład w poniższej wypowiedzi samo wyrażenie *skracać dystans* ma neutralną wartość semantyczną, jednak w połączeniu z przysłówkiem *niepotrzebnie* stwarza w całości negatywny kontekst:

(18) Negatywnie. Niepotrzebnie **skraca dystans** [kobieta, w. 19–29].

W kolejnych przykładach również wspomniane jest skracanie dystansu, przy czym osoby ankietowane piszą o tym, że przejście na *ty* powinno być świadomą decyzją rozmówców, a nie spontaniczną zmianą:

(19) Raczej negatywnie. **Skraca dystans**, ale lepiej żeby to było wynikiem umowy niż naturalnym zachowaniem [mężczyzna, w. 40–49].

(20) Negatywnie. **Skrcanie dystansu**, jakim jest przechodzenie na „ty”, powinno być przemyślane [kobieta, w. 40–49].

Tutaj samo przechodzenie na *ty* nie stanowi przyczyny negatywnej oceny. W powyższych komentarzach negatywnie oceniane jest jedynie uproszczenie procesu przechodzenia na *ty*, które można traktować jako jedno ze zjawisk demokratyzacji w języku, która nastąpiła po zmianie ustrojowej w Polsce. Brak propozycji czy nieprzemyślana propozycja są przyczyną poczucia skrępowania i wiążą się z negatywnymi skutkami przejścia na *ty* dla dalszej relacji rozmówców. Zdaje się zatem, że osoby negatywnie komentujące uproszczony sposób skracania dystansu ostrożniej podchodzą do nowej tendencji.

Wyrazy charakterystyczne

Oprócz rzeczownika *dystans*, który stanowi kluczowy termin dla wszystkich grup komentarzy (pozytywnych, neutralnych i negatywnych), warto zwrócić uwagę również na pojedyncze wyrazy charakterystyczne dla danych grup. W komentarzach pozytywnych takim wyrazem jest czasownik *ułatwiać*, który w połączeniach z rzeczownikami określającymi interakcję najczęściej językową (*komunikacja*, *rozmowa*) przekazuje pozytywny skutek zmiany sposobu zwracania się do innych. Przykładowo:

- (21) Według mnie umiejętność łatwego przechodzenia na „ty” jest zdecydowanie pozytywna. Z pewnością **ułatwia komunikację**, świadczy także o otwartości i śmiałości danej osoby [kobieta, w. 19–29].
- (22) Pozytywnie, bo to **ułatwia rozmowy** i wzbudza wzajemne zaufanie [kobieta, w. 30–39].

W komentarzu (21) osoba ankietowana podkreśla pozytywny aspekt omawianej tendencji, dodając określenie *z pewnością*. Wymienia także otwartość i śmiałość jako pozytywne cechy charakteru, które są wyrażane właśnie przez łatwiejsze przechodzenie na *ty*. W komentarzu (22) pojawia się wyrażenie *wzajemne zaufanie*, które również można interpretować jako pozytywną wartość omawianego zjawiska. Oba przykłady pokazują, że szybsze, łatwiejsze przechodzenie na *ty* powoduje ułatwienie interakcji językowej i przynosi pozytywną zmianę również w sferze niejęzykowej. Wyraża ono cechy charakteru, które mogą być odebrane pozytywnie, czy poczucie zaufania stanowiące podstawę w relacjach międzyludzkich. W komentarzach znajdują się również inne połączenia wyrazowe z czasownikiem *ułatwiać*, takie jak: *ułatwiać kontakt(y)*, *ułatwiać relacje*, *ułatwiać życie*, które dotyczą ogólnie – nie tylko w kontekście językowym – życia społecznego. Na przykład:

- (23) Pozytywnie. **Ułatwia to kontakt**, zbliża ludzi i budzi zaufanie [mężczyzna, w. 40–49].
- (24) Pozytywnie. **Ułatwia kontakty**, buduje lepszą atmosferę. Niechęć do przechodzenia na *ty* często cechuje osoby, które (moim zdaniem fałszywie) wierzą, że tylko formalna komunikacja buduje szacunek [kobieta, w. 40–49].
- (25) Oceniam pozytywnie, **ułatwia relacje** [mężczyzna, w. 19–29].
- (26) Pozytywnie, to **ułatwia życie** i jest bardziej sympatyczne [kobieta, w. 40–49].

Tak jak pokazują wyżej przedstawione komentarze, przejście na *ty* powoduje nie tylko zmianę pragmatyczną na poziomie językowym, lecz także zmianę relacji międzyludzkich w życiu społecznym. Zmiana ta jest dosyć dynamiczna, jak twierdzi

M. Marcjanik (1997: 139), jednak tutaj jest oceniana pozytywnie jako zjawisko ułatwiająca interakcję.

W komentarzach neutralnych można zaobserwować użycie czasownika *zależać* lub przysłówka *zależnie*. Występują one najczęściej w połączeniu z przyimkiem *od*, po którym wymienione są kryteria wpływające na decyzję o przejściu na *ty*:

- (27) **Zależy od sytuacji** – w sytuacji nieformalnej, towarzyskiej uważam, że to w porządku [kobieta, w. 30–39].
- (28) **Zależnie od sytuacji**, może być negatywne z podtekstem seksualnym na przykład, lub pozytywne ułatwiające komunikację [mężczyzna, w. 30–39].
- (29) To wszystko **zależy od okoliczności** [kobieta, w. 50–59].
- (30) Wszystko **zależy od sytuacji**. Nie jest to jednak nic strasznego. Wszystko **zależy od wieku** [kobieta, w. 30–39].
- (31) **Zależy od osoby**. Mi osobiście to nie przeszkadza, o ile druga strona uważa tak samo [kobieta, w. 19–29].

Najczęściej wspomniane są sytuacje i okoliczności, w jakich znajdują się rozmówcy. W przypadku komentarza (27) przedstawiona jest różnica między sytuacją oficjalną a nieoficjalną, towarzyską. Natomiast w komentarzu (28) respondent pisze o wpływie płci na sposób postrzegania szybkiego przechodzenia na *ty* oraz o ułatwieniu komunikacji. Można przypuszczać, że chodzi tutaj o dyskomfort, który mogą czuć kobiety przy przejściu na *ty*, zwłaszcza w sytuacji, kiedy odczuwają „podtekst seksualny”. Kiedy mężczyźni próbują szybko skracać dystans, może to być odebrane jako protekcyjny sposób traktowania kobiet oraz pokazywanie swojej wyższej pozycji społecznej²⁰.

Wracając do wyników statystycznych, na podstawie informacji o płci (przedstawionych w tabeli 2) warto zauważyć, że negatywnie oceniających komentarzy kobiet jest więcej o 4 punkty procentowe niż podobnych komentarzy mężczyzn. Różnica w statystyce jest niewielka, jednak można przypuszczać, że kobiety mogą mieć podejście bardziej zachowawcze w sprawie przejścia na *ty* zwłaszcza wtedy, kiedy inicjatywa wychodzi ze strony mężczyzny. Ze względu na poczucie skrępowania przejście na *ty* staje się problemem, a jego przyczyny są różne – istotny wyznacznik społeczny stanowi nie tylko płeć, lecz także wiek rozmówców (Kawamoto 2021: 314). Z komentarza (30) można wnioskować, że przy zmianie sposobu zwracania się warto zastanowić się nad wiekiem partnera rozmowy, ponieważ wiek także może powodować kłopotliwą sytuację (na przykład przy jego dużej różnicy).

²⁰ W komentarzach do innych pytań w ankiecie można znaleźć opisy seksistowskiego podejścia mężczyzn, którzy próbują przejść na *ty* z kobietami. Wspomniano również o niezadowoleniu kobiet w sytuacji, kiedy mężczyźni podkreślają swoją wyższą pozycję, przechodząc na *ty*.

Negatywnie oceniających komentarzy jest niewiele w porównaniu z pozostałymi, jednak można w nich zauważyć kluczowy wyraz, który warto omówić. Jest to przysłówek *zbyt* występujący w połączeniach z przymiotnikiem *szybki* oraz przysłówkiem *szybko*. Respondenci nie negują samego przechodzenia na *ty*, tylko podkreślają, że przeszkadza im sytuacja, w której rozmówcy decydują się na tę zmianę po krótkim czasie od momentu poznania się:

- (32) Uważam, że **zbyt szybko** przechodzenie na TY jest nie na miejscu [kobieta, w. 50–59].
- (33) Nie podoba mi się **zbyt szybko** przechodzenie na ty [kobieta, w. 40–49].
- (34) Jeżeli ktoś nie czuje się tym skrępowany, jak najbardziej może korzystać z takiej formy komunikacji. Ja jednak nie przepadam za **zbyt szybkim** przechodzeniem na ty, ponieważ jest to dla mnie nieco krępujące [kobieta, w. 19–29].

Wśród podobnych komentarzy znajdują się takie, które zawierają motyw szacunku wobec partnera rozmowy. Przykładowo:

- (35) Negatywnie, czasem ludzie **zbyt szybko** przekraczają pewną granicę szacunku do drugiej osoby [kobieta, w. 19–29].
- (36) Uważam, że **zbyt szybko** przejście z kimś na Ty jest negatywne. Moim zdaniem oznacza to brak szacunku do drugiej osoby [kobieta, w. 40–49].

W komentarzu (35) pojawia się pojęcie *granica szacunku*. Można sądzić, że osoba ankietowana wyraża negatywną ocenę zbyt szybkiego przechodzenia na *ty* dlatego, że według niej oznacza to brak szacunku. W pracy Marcjanik również wspomniana jest granica, którą rozmówcy przekraczają, przechodząc na *ty*, tj. granica prywatności (Marcjanik 2007: 36). Natomiast zbyt szybko przechodzenie na *ty* według niektórych użytkowników języka polskiego sprawia, że interlokutorzy mogą przekroczyć granicę szacunku, której nie należy przekraczać. Również w przykładzie (36) respondent wyraża podobną opinię, pisząc wprost, że szybkie przechodzenie na *ty* oznacza brak szacunku wobec rozmówcy.

Podsumowanie

Badania językoznawcze nad przejściem na *ty* ze względu na ich interdyscyplinarny charakter czeka jeszcze wiele wyzwań, jednak dzięki połączeniu kilku metod badawczych udało się opisać aktualny stan tego zjawiska oraz poznać opinię użytkowników języka polskiego na jego temat. Z wyników kilkietapowego badania można wnioskować, że szybsze, łatwiejsze przechodzenie na *ty* jako przejaw demokratyzacji w języku jest przez polskie społeczeństwo w dużym stopniu odbierane pozytywnie. Analiza

kolokacji pokazała, że wielu respondentom kojarzy się ono z pozytywnym sposobem skracania dystansu w relacjach międzyludzkich i ze swobodniejszym życiem społecznym. Można zatem stwierdzić, że we współczesnym społeczeństwie polskim bardziej docenia się bliskość i wygodę w komunikacji niż szacunek czy dystans wyrażane w sposób tradycyjny. Jednocześnie należy pamiętać jednak, że są osoby, które czują się skrępowane przez szybszy proces przechodzenia na *ty*. Z negatywnych komentarzy wynika, że problemem jest zbyt duże tempo procesu zmiany, a nie ona sama. Jak zauważają eksperci w zakresie grzeczności językowej, z tradycyjnego punktu widzenia jest to wkroczenie w sferę prywatną i niektórzy rozmówcy preferują ostrożniejszy, bardziej przemyślany sposób zmiany formy językowej. Jak pokazały niektóre komentarze uwzględnione w analizie, ze względu na poczucie skrępowania – spowodowane przez sytuację (oficjalną/nieoficjalną), różnicę płci bądź wieku między partnerami rozmowy – użytkownicy języka polskiego mogą się wzbraniać przed postępującą demokratyzacją w języku.

Literatura

- HADRYAN M., 2015, *Demokratyzacja języka urzędowego. Współczesne tendencje polityki językowej w Szwecji i w Polsce*, Poznań.
- HUSZCZA R., 1980, *O gramatyce grzeczności*, „Pamiętnik Literacki” LXXI, s. 175–186.
- HUSZCZA R., 1996, *Honoryfikatywność. Gramatyka. Pragmatyka. Typologia*, Warszawa.
- HUSZCZA R., 2000, *Jeszcze o honoryfikatywności polskich zaimków osobowych*, „Poradnik Językowy” nr 6, s. 21–30.
- ŁAZIŃSKI M., 2006, *O panach i paniach. Polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo-płciowa*, Warszawa.
- KAWAMOTO Y., 2021, *Relacja na ty w świetle tekstów z Narodowego Korpusu Języka Polskiego*, „Socjolingwistyka” XXXV, s. 303–317, <https://doi.org/10.17651/SOCJOLING.35.17>.
- KIERAŚ W., KOBYLIŃSKI Ł., 2021, *Korpusomat – stan obecny i przyszłość projektu*, „Język Polski” CI, s. 49–58.
- KOTIKOWA W., 2002, *Formy adresatywne we współczesnym języku rosyjskim, polskim i w amerykańskim wariacie języka angielskiego. Charakterystyka socjolingwistyczna*, „Poradnik Językowy” nr 1, s. 43–51.
- KUDRA B., KUDRA A., 2006, *Demokratyzacja języka – demokratyzacja w języku (na przykładzie języka w mediach)*, „Media – Kultura – Komunikacja społeczna” nr 2, s. 342–346.
- MARCJANIK M., 1997, *Polska grzeczność językowa*, Kielce.
- MARCJANIK M., 2001, *Etykieta językowa*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, Lublin, s. 281–291.
- MARCJANIK M., 2007, *Grzeczność w komunikacji językowej*, Warszawa.
- MARCJANIK M., 2014, *Słownik językowego savoir-vivre’u*, Warszawa.
- MARCJANIK M., 2015, *Współczesna etykieta językowa – zmierzch wartości?*, „Studia Medioznawcze” nr 4 (63), s. 115–119, <https://doi.org/10.33077/uw.24511617.ms.2015.63.513>.
- MARCJANIK M., 2020, *ABC grzeczności językowej*, [w:] M. Bańko (red.), *Polszczyzna na co dzień*, Warszawa, wyd. 2, s. 231–310.

- NOWAKOWSKA M., 2011, *Podstawy etykiety językowej w wybranych podręcznikach do nauki języka polskiego jako obcego*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” nr 18, s. 201–209.
- OŻÓG K., 2005, *Współczesny model polskiej grzeczności językowej*, [w:] A. Dąbrowska, A. Nowakowska (red.), *Życzliwość i agresja w języku i kulturze*, „Język a Kultura”, t. 17, s. 9–15.
- OŻÓG K., 2007, *Polszczyzna przełomu XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia*, wyd. 3 popr. i uzup., Rzeszów.
- PISARKOWA K., 1979, *Jak się tytułujemy i zwracamy do drugich*, „Język Polski” LIX, s. 5–17.
- PRZYBYLSKA R., 2020, *Kolokacje a analiza semantyczna wyrazu*, „LingVaria” nr 2 (30), s. 43–51, <https://doi.org/10.12797/LV.15.2020.30.04>.
- SIKORA K., 2011, „*Z panem i kmieciem po świecie*” – o tradycji i współczesności w zwracaniu się do drugich, „LingVaria” nr 2 (12), s. 79–88.
- SZOSTKIEWICZ A., 2005, Hello, how are you? *Angielska grzeczność nieodświętna*, [w:] M. Marcjanik (red.), *Grzeczność nasza i obca*, Warszawa, s. 87–102.
- TOMASZKIEWICZ T., 2005, *Grzeczność francuska na tle koncepcji grzeczności językowej*, [w:] M. Marcjanik (red.), *Grzeczność nasza i obca*, Warszawa, s. 11–24.
- TOMICZEK E., 2005, *Grzeczność nasza i niemiecka*, [w:] M. Marcjanik (red.), *Grzeczność nasza i obca*, Warszawa, s. 43–68.
- WARAKOMSKA D., 2005, *Grzeczność w Stanach Zjednoczonych*, [w:] M. Marcjanik (red.), *Grzeczność nasza i obca*, Warszawa, s. 263–282.
- Wielki słownik języka polskiego PAN. Geneza, koncepcja, zasady opracowania*, praca zbiorowa, red. P. Żmigrodzki, M. Bańko, B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek, Kraków 2018.
- WSJP PAN: P. Żmigrodzki (red.), *Wielki słownik języka polskiego PAN*, [on-line:] www.wsjp.pl.

Strony internetowe

Ankieter.pl: <https://www.ankieter.pl/>.

Korpusomat: <https://korpusomat.pl/>.

Transition to First-Name Basis as Democratization in Polish Language: Analysis of Questionnaire Survey Responses Abstract

The topic of this paper is transition to first-name basis (*przejsście na ty*) in Polish, which one of the most important research topics in the field of Polish linguistic politeness. The transition to first-name basis can be seen as a phenomenon of democratization in language, because, as some of the Polish linguists describe, it creates a sense of equality, which is one of the basic elements of democracy. The results of a multi-stage survey proved that, in general, Polish people positively evaluate the contemporary tendency of faster transition to first-name basis. The analysis of the comments from the questionnaire survey showed that many people consider this tendency as a positive phenomenon in linguistic communication and treat it as an effective way of reducing the unnecessary distance which

exists between interlocutors. However, it is worth keeping in mind that there are also negative effects of an inconsiderate decision to move to first-name basis, as mentioned by some of the survey respondents. This study has shown that the combination of several methods allows researchers to take a fresh perspective on the dynamic process of democratization in language and its perception among the users of a given language.